

УДК 378.147:37.018.43[378+159.9+316.6+004.9]

Лариса Петренко,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
<http://orcid.org/0000-0002-7604-7273>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИКЛАДАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається модернізація змісту психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти в контексті впровадження особистісно орієнтованого викладання, яке розглядається як стратегія гуманізації освіти, розвитку ключових компетентностей, саморефлексії та адаптивності студентів. Виокремлено загальні та фахові компетентності, що мають психолого-педагогічну природу та є критично важливими для розвитку людського потенціалу та професійної діяльності в різних галузях. Обґрунтовано потребу в міждисциплінарній інтеграції психолого-педагогічної складової, її наступності на рівнях бакалавр–магістр–доктор філософії, а також у підвищенні кваліфікації викладачів фахових дисциплін. Представлені рекомендації та висновки мають практичне значення для оновлення освітньої політики та вдосконалення професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Ключові слова: особистісно орієнтоване викладання; психолого-педагогічна підготовка; освітні стандарти; міждисциплінарність; наступність; якість професійної підготовки.

MODERNIZING THE CONTENT OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES THROUGH THE LENS OF PERSONALITY-ORIENTED TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Larysa Petrenko,
Doktor of science, professor,
Head of the Department of
Theory and Practice of Pedagogical Education,
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and
Adult Education of the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine

Abstract. This article examines the modernization of the content of psychological and pedagogical disciplines in higher education institutions within the framework of implementing personality-oriented teaching. This approach is regarded as a strategic means of humanizing education and fostering the development of key competencies, self-reflection, and adaptability among students. The article highlights both general and professional competencies of a psychological and pedagogical nature, which are critical for the development of human potential and professional activities across various fields. It substantiates the necessity for interdisciplinary integration of the psychological and pedagogical components, ensuring continuity across bachelor's, master's, and doctoral levels, as well as for enhancing the qualifications of professional discipline instructors. The practical recommendations and conclusions presented are aimed at informing educational policy updates and improving the professional training of specialists in higher education institutions.

Keywords: personality-oriented teaching; psychological and pedagogical training; educational standards; interdisciplinarity; continuity in education; quality assurance in professional training.

Сучасні трансформації національної системи вищої освіти, зумовлені євроінтеграційними процесами, цифровізацією, воєнними викликами та змінами соціального запиту, актуалізують потребу в переосмисленні змісту психолого-педагогічних дисциплін (Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, 2009). У цьому контексті особливої уваги набуває орієнтація на особистісно орієнтоване викладання як стратегічний підхід, що сприяє розвитку ключових компетентностей, адаптивності,

самостійності мислення та здатності до саморозвитку здобувачів освіти (Petrenko & Zelikovska, 2025).

Психолого-педагогічні дисципліни, які традиційно виконують функцію формування професійної ідентичності майбутніх фахівців, потребують оновлення не лише змісту, а й методологічних засад викладання. Особистісно орієнтований підхід дозволяє враховувати індивідуальні освітні траєкторії, життєвий досвід студентів, їх мотиваційні установки та потреби в самореалізації. Це, своєю чергою, вимагає від викладача нових компетентностей, гнучкості у виборі методів навчання та здатності до рефлексії.

У цьому контексті модернізація змісту психолого-педагогічних дисциплін передбачає оновлення навчальних програм, методичних матеріалів і дидактичних стратегій відповідно до сучасних викликів, зокрема – потреби в емоційній підтримці, розвитку рефлексивного мислення та формуванні гуманістичних цінностей. Такий підхід сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, здатних діяти ефективно в умовах невизначеності, змін і соціального напруження.

У зв'язку з цим особистісно орієнтоване викладання набуває особливої значущості як педагогічна стратегія, що передбачає врахування індивідуальних потреб студентів, їхнього життєвого досвіду, мотиваційних установок і стилів навчання. Такий підхід забезпечує не лише ефективне засвоєння знань, формування умінь, навичок і компетентностей, але також сприяє розвитку внутрішньої мотивації та самостійності здобувачів освіти. У наукових працях термін «особистісно орієнтоване викладання» часто вживається поряд із поняттям «особистісно орієнтоване навчання», що підкреслює двосторонній характер освітньої взаємодії – цілеспрямовану співпрацю між викладачем і студентом, у межах якої відбувається передача знань і формування особистісного потенціалу. У контексті післявоєнного відновлення України особистісно орієнтоване викладання розглядається як інструмент гуманізації освіти та формування людського капіталу, здатного забезпечити сталий розвиток суспільства (Kremen, Luhovyi, & Saukh, 2023; Shatyko, 2024). Аналіз зарубіжної літератури свідчить про актуальність тенденцій розвитку студент-центрованого та персоніфікованого навчання і викладання, що підтверджує їхню універсальність і відповідність глобальним освітнім процесам (Petrenko & Zelikovska, 2025).

У ракурсі нашого дослідження практичного значення набуває модернізація змісту психолого-педагогічних дисциплін у контексті запровадження особистісно орієнтованого викладання. Такий підхід вимагає оновлення дидактичних стратегій, глибокого осмислення

змістових компонентів освітніх програм з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти, їхнього життєвого досвіду, мотиваційних установок і стилів навчання, тобто застосування андрогогічного підходу.

Окремі аспекти цієї проблематики знайшли відображення в наукових працях українських і зарубіжних дослідників. Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в контексті законодавчих та організаційних змін педагогічної освіти України розглянуто в працях Н. Авшенюк, Ю. Гришук, Л. Дяченко, М. Зембицької, Н. Пазюри, Л. Пуховської, К. Шевченко, О. Чугай та інших. Проблематику педагогічної підготовки фахівців різних спеціальностей досліджували М. Артюшина, В. Бондар, С. Вітвицька, М. Вовк, В. Кулешова, О. Кучерявий, О. Лаврентьєва, О. Лавріненко, Е. Лузик, Н. Мачинська, С. Семеріков, В. Семиченко та інші.

Застосування особистісно орієнтованих технологій навчання у системі вищої освіти висвітлюють Л. Барановська, П. Дзюба, Н. Кулалаєва, Ю. Приходько, Г. Романова, В. Ткаченко. Поняття персоніфікованого навчання і персонального освітнього середовища розробляли Ю. Носенко, М. Шишкіна, Т. Андерсон (T. Anderson), Д. Баклі (D. Buckley), А. Чатті (A. Chatti), С. Епштейн (S. Epstein), С. Фідлер (S. Fiedler), С. Вілер (S. Wheeler) та інші. Трансформацію професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритої освіти досліджують Л. Карташова, Л. Лук'янова, О. Овчарук, Л. Петренко, А. Кеннеді (A. Kennedy), Б. Філіпсен (B. Philipsen), Д. Спаркс (D. Sparks), Венді К. Циммер (Wendi K. Zimmer).

Базуючись на аналізі наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених, доцільно звернути увагу на ключові методичні підходи до модернізації змісту психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти. Серед них варто виокремити: студентоцентроване навчання, яке передбачає активну участь здобувачів освіти у процесі формування змісту та організації освітньої діяльності; персоналізацію освітнього процесу, що забезпечує врахування індивідуальних освітніх потреб, стилів навчання та мотиваційних установок; інтеграцію досвіду та рефлексивних практик, що сприяє осмисленню навчального матеріалу через призму особистісного досвіду та формування ціннісних орієнтацій.

Застосування зазначених методичних підходів дозволяє забезпечити відповідність змісту психолого-педагогічних дисциплін сучасним викликам, підвищити ефективність освітньої взаємодії та сприяти розвитку професійної і особистісної компетентностей

майбутніх фахівців. У цьому контексті варто наголосити на важливості психолого-педагогічної складової в освітньо-професійній підготовці здобувачів вищої освіти різних спеціальностей.

Аналіз 200 стандартів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, затверджених в Україні за різними галузями знань і спеціальностями відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», засвідчив наявність низки ключових аспектів, що підтверджують потребу у включенні психолого-педагогічної компоненти до забезпечення результатів навчання (РН). Водночас спостерігається тенденція до вилучення психолого-педагогічних дисциплін, зокрема педагогічних, із освітньо-професійних програм, що може негативно позначитися на якості підготовки фахівців, особливо в соціально орієнтованих сферах.

У процесі аналізу стандартів основну увагу було зосереджено на тих результатах навчання, які відображають психолого-педагогічну складову та охоплюють знання, уміння й здатності, що формуються у здобувачів незалежно від спеціальності, а також є критично важливими для професійної діяльності. Контент-аналіз результатів навчання, що передбачають психолого-педагогічну підготовку, дав змогу виокремити найбільш повторювані компетентності, які систематично згадуються у стандартах:

загальні компетентності: здатність до ефективної комунікації в професійному середовищі; здатність працювати в команді, вирішувати конфлікти; здатність до саморозвитку, емоційної саморегуляції; здатність до етичного мислення та соціальної відповідальності.

фахові компетентності: здатність до управління персоналом, мотивації, лідерства; здатність до роботи з вразливими групами з дотриманням правової етики; здатність до міжкультурної комунікації, роботи з клієнтами; здатність визначати поведінкові аспекти безпеки; здатність до просвітницької діяльності, роботи з громадськістю.

Зазначені компетентності є специфічними за своїм змістом для кожної спеціальності в різних галузях знань і прямо залежать від характеру майбутньої професійної діяльності. Тому при розробленні змісту навчальних дисциплін доцільно враховувати цю особливість, особливо в контексті міждисциплінарної інтеграції, що дозволяє адаптувати психолого-педагогічну складову до потреб конкретної освітньої програми.

У зв'язку з цим сучасний викладач закладу вищої освіти має володіти не тільки глибокими фаховими знаннями. Він має постійно

розвивати здатність до гнучкого реагування на освітні виклики, адаптації до змін, створення умов для розвитку особистості студента. Це передбачає володіння сучасними дидактичними стратегіями, уміння глибоко осмислювати зміст освітніх програм з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти, їхнього життєвого досвіду, мотиваційних установок і стилів навчання.

Такий підхід відповідає запитам ринку праці та очікуванням самих здобувачів освіти, які прагнуть не лише здобувати знання, а й осмислювати світ, формувати власні погляди, виявляти проблеми, робити науково обґрунтовані висновки та застосовувати здобуті знання в матеріальному, інтелектуальному й культурному контекстах.

Модернізація змісту психолого-педагогічних дисциплін має розглядатися як цілісна система: на першому (бакалаврському), другому (магістерському), третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти. Її ефективність залежить від забезпечення наступності змісту, методів і очікуваних результатів навчання, а також від узгодженості компетентнісних орієнтирів на кожному етапі.

Наприклад, на *бакалаврському рівні* психолого-педагогічна підготовка має формувати базові уявлення про закономірності навчання і розвитку особистості, основи педагогічної комунікації, емоційної саморегуляції, етики професійної взаємодії. Це фундаментальні компетентності, які є універсальними для фахівців різних спеціальностей. На *магістерському рівні* акцент слід зміщувати на поглиблене осмислення педагогічних стратегій, інтеграцію психолого-педагогічних знань у професійну діяльність, розроблення індивідуалізованих освітніх рішень. А тому важливо забезпечити міждисциплінарний підхід, що уможлиблює адаптацію психолого-педагогічні знання до специфіки професійної галузі. На *рівні доктора філософії* (PhD) психолого-педагогічна підготовка має бути спрямована на наукове осмислення освітніх процесів, розроблення авторських концепцій викладання, проведення досліджень у сфері педагогіки, психології освіти, андрагогіки. Важливо, щоб аспіранти не тільки володіли психолого-педагогічними знаннями, а також могли критично їх аналізувати, трансформувати та впроваджувати в освітню практику.

Таким чином, психолого-педагогічна підготовка має розвиватися за принципом вертикальної інтеграції, де кожен наступний рівень поглиблює, розширює та науково осмислює попередній, забезпечуючи формування зрілої професійної особистості, здатної до освітніх інновацій, дослідницької діяльності та соціального лідерства.

Резюмуючи викладене, доцільно сформулювати низку рекомендацій, що можуть бути враховані при оновленні освітньо-професійних програм у закладах вищої освіти, зокрема на рівні кафедр, у контексті розширення автономії та відповідальності за якість освітнього процесу:

інституціоналізувати психолого-педагогічну складову в освітньо-професійних програмах усіх спеціальностей, де вона сприяє формуванню загальних, фахових і особистісних компетентностей, критично важливих для розвитку людського потенціалу, професійної діяльності в усіх галузях, а не тільки в соціально орієнтованих сферах;

розробити на рівні кафедр типові навчальні модулі з психолого-педагогічної підготовки, адаптовані до специфіки галузей знань, які б забезпечували реалізацію результатів навчання, пов'язаних із комунікацією, емоційною саморегуляцією, етикою, лідерством, міжкультурною взаємодією тощо;

запровадити механізми моніторингу змісту освітніх програм на предмет наявності психолого-педагогічних компонентів, особливо в процесі оновлення стандартів вищої освіти, щоб запобігти їх вилученню або знеціненню;

організувати системне підвищення кваліфікації викладачів непедагогічних спеціальностей у сфері психолого-педагогічної компетентності, що дозволить інтегрувати відповідні знання в міждисциплінарний контекст і забезпечити якісну освітню взаємодію;

сприяти міжгалузевій інтеграції психолого-педагогічних знань через створення спільних курсів, тренінгів і проєктів, орієнтованих на розвиток soft skills, емоційного інтелекту, соціальної відповідальності та здатності до саморефлексії.

Список посилань

- Кремень, В. Г., Луговий, В. І., & Саух, П. Ю. (2023). Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*, 5(2), 1–15. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4353>
- Петренко, Л., & Зеліковська, О. (2025). Особистісно орієнтоване викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти: стан наукової розробленості. *Професійна педагогіка*, 1(30), 246–258. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2025.30.246-258>
- Європейські міністри, відповідальні за вищу освіту. (2009). *Львівське Комюніке* [Комюніке конференції «Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі»]. Львів / Лувен-ла-Нев.